

רבי עקיבא

הרועה שלמד מן המים לחקוק את האבן, נכנס לפרדס בשלום ויצא בשלום, ומסר את נשמתו ב"אחד" רועה צאן בן ארבעים, שעוד לא שנה דבר מימיו, עמד יום אחד ליד באר והביט באבן. ומאותו רגע התחיל מסע שהפך אותו לגדול חכמי ישראל, לרבן של עשרים וארבעה אלף תלמידים, ולאחד מארבעה שנכנסו לפרדס, היחיד שיצא בשלום. זה רבי עקיבא בן יוסף, שחז"ל קראו לו "אוצר בלום", ושכל התורה שבעל פה שבידינו עוברת דרכו.

וסיפור חייו הוא גם סיפור אהבה. אהבה של אישה אחת, רחל, שהאמינה ברועה העני לפני שמישהו אחר ראה בו משהו. ואהבה של אדם לבוראו, אהבה שהלכה איתו עד הנשימה האחרונה, עד המילה "אחד".

הרועה והבת של כלבא שבוע

רבי עקיבא היה בצעירותו רועה הצאן של כלבא שבוע, אדם עשיר מאוד. בתו של כלבא שבוע, רחל, ראתה ברועה הפשוט משהו שאחרים לא ראו. הגמרא אומרת שראתה "דהוה צניע ומעלי", שהוא צנוע ומעולה. והיא אמרה לו: אם אתקדש לך, תלך ללמוד תורה. אמר לה: כן. והיא התקדשה לו בצנעה, ושלחה אותו ללמוד (כתובות סב ע"ב).

כששמע אביה, גירש אותה מביתו ונדר שלא תיהנה מנכסיו. העשירה המפונקת נשארה בלי כלום. הגמרא במסכת נדרים מספרת שבחורף היו ישנים במתבן, ורבי עקיבא היה מלקט את התבן מן השיער שלה. והוא אמר לה: "אי הואי לי, רמינא לך ירושלים דדהבא", אילו היה לי, הייתי נותן לך ירושלים של זהב, תכשיט בדמות העיר.

ובאותו לילה, מספרת הגמרא, בא אליה הנביא בדמות אדם עני, ודפק בפתח וביקש מעט תבן, כי אשתו ילדה ואין לו במה להשכיב אותה. אמר רבי עקיבא לאשתו: ראי אדם שאפילו תבן אין לו (נדרים נ ע"א).

תחשבו על הרגע הזה. זוג צעיר, ישן על תבן בחורף הקר, והקב"ה שולח אליהם את אליהו הנביא כדי לנחם אותם: יש עניים מכם. ורבי עקיבא, שאין לו כלום, מבטיח לאשתו ירושלים של זהב. אני חושב שזו אחת התמונות הכי יפות בכל התלמוד. אהבה שאין לה כלום, ובכל זאת יש לה הכל.

ציון רחל, אשת התנא רבי עקיבא, בטבריה

האבן שבפי הבאר

אבל רבי עקיבא עדיין לא ידע ללמוד. הוא היה כבר בן ארבעים, ומעולם לא שנה דבר. ואז קרה הדבר שאבות דרבי נתן מספר עליו:

”פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לא המים שתדיר נופלים עליה בכל יום... מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה”

אבות דרבי נתן, נוסח א, פרק ו

והוא הלך עם בנו הקטן אל מלמד התינוקות. רבי עקיבא אחז בצד אחד של הלוח, ובנו בצד השני, והמלמד כתב להם אלף בית. אב ובן, יושבים יחד ולומדים את האותיות הראשונות.

אין גיל שבו מאוחר מדי. אין לב שקשה מדי. טיפה אחר טיפה, יום אחר יום, המים חוקקים את האבן. ומי שמרגיש היום שהלב שלו סגור, או שהזמן שלו עבר, שיזכור את הרועה בן הארבעים שישב ליד בנו הקטן ולמד אלף בית.

והאבות דרבי נתן מספר גם כמה היה עני באותן שנים. בכל יום היה מביא חבילת עצים, חציה מוכר כדי להתפרנס, וחציה משאיר לעצמו. וכשהשכנים התלוננו על העשן, אמר להם שהעצים משמשים אותו לשלושה דברים: לאורם הוא לומד, בחומם הוא מתחמם, ועליהם הוא ישן. וחז"ל אומרים שבעתיד רבי עקיבא יחייב את כל העניים בדין: מי שיאמר שלא למד כי היה עני, יאמרו לו שרבי עקיבא היה עני יותר ממנו.

עשרים וארבע שנים

רבי עקיבא הלך ללמוד אצל רבי אליעזר ורבי יהושע, ונשאר שם שנים עשרה שנה. כשחזר סוף סוף לביתו, ובא עם שנים עשר אלף תלמידים, שמע מאחורי הבית אדם אחד שאומר לרחל: עד מתי תהיי כאלמנה בחיים. ורחל ענתה: אילו היה שומע לי, היה יושב עוד שנים עשרה שנה.

ורבי עקיבא, שעמד מאחורי הדלת ושמע, לא נכנס. הוא אמר: "ברשות קא עבידנא", אני עושה ברשותה. וחזר לבית המדרש לעוד שנים עשרה שנה (כתובות סג ע"א).

וכשחזר בפעם השנייה, עם עשרים וארבעה אלף תלמידים, יצאה רחל לקראתו. השכנות אמרו לה שתשאל בגדים נאים ותתלבש, והיא ענתה: "יודע צדיק נפש בהמתו". וכשהגיעה אליו, נפלה על פניה ונשקה את רגליו. התלמידים, שלא הכירו את האישה הענייה, ניסו להרחיק אותה. ואז אמר להם רבי עקיבא את המשפט שכל אישה בישראל ראויה לשמוע:

”שבקוה, שלי ושלכם שלה הוא”

כתובות סג ע”א

עזבו אותה. כל התורה שלי וכל התורה שלכם, שלה היא.

ובסוף ימיו, כשהתעשר, קנה לה באמת ”עיר של זהב”, כמו שהבטיח בלילה ההוא במתבן. התלמידים אמרו לו שהוא מבייש אותם, ורבי עקיבא ענה: ”הרבה צער נצטערה עמי בתורה” (אבות דרבי נתן ו).

רבן של כל ישראל

מן הרועה העני צמח רבן של כל ישראל. הספרי אומר שרבי עקיבא היה אחד מארבעה שחיו מאה ועשרים שנה, כמו משה רבנו: ”רבי עקיבא למד תורה בן ארבעים שנה, ושמש את החכמים ארבעים שנה, ופרנס את ישראל ארבעים שנה” (ספרי דברים שנז).

הגמרא מספרת שכשעלה משה רבנו למרום, מצא את הקב”ה קושר כתרים לאותיות התורה. שאל משה מה הם, ואמר לו הקב”ה:

”אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות”

מנחות כט ע”ב

ומשה ביקש לראות אותו, וישב בסוף שמונה שורות בבית מדרשו של רבי עקיבא, ולא הבין מה הם אומרים, ותשש כוחו. עד שהגיעו לדבר אחד, ושאלו התלמידים את רבם מנין לו, ואמר להם: ”הלכה למשה מסיני”. ונתיישבה דעתו של משה.

וכל המשנה שבידינו יוצאת ממנו. רבי יוחנן אומר: ”סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא” (סנהדרין פו ע”א). כל אלה היו תלמידיו.

ארבעה נכנסו לפרדס

ורבי עקיבא לא היה רק גדול בנגלה. הוא היה גם בעל הסוד הגדול של דורו. הגמרא במסכת חגיגה מספרת על ארבעה חכמים שנכנסו ל"פרדס", לעיון בסודות הנעלים ביותר של מעשה מרכבה:

"ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן: בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא. אמר להם רבי עקיבא: כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו מים מים... בן עזאי הציץ ומת... בן זומא הציץ ונפגע... אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום"

חגיגה יד ע"ב

וכמה דפים אחר כך הגמרא חוזרת ואומרת: "רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום". ועוד מוסיפה שמלאכי השרת ביקשו לדחוף אותו, ואמר להם הקב"ה: "הניחו לזקן זה, שראוי להשתמש בכבודי" (חגיגה טו ע"ב).

שלושה גדולי עולם נכנסו איתו, וכל אחד נפגע. רק רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. ונראה לי שהסוד לכך כתוב בסיפור חייו כולו. מי שהתחיל את דרכו בענווה, ליד לוח של תינוקות, מי שלמד מן המים הרכים לחקוק את האבן, הוא שיכול לעמוד מול האור הגדול ביותר ולא להישבר. וגם האזהרה שלו לחבריו מלמדת על זהירות: לא כל מה שנראה כמים הוא מים. בעולמות העליונים צריך דיוק, ענווה ויראה.

והוא גם שאמר על שיר השירים, שיר האהבה בין הקב"ה וכנסת ישראל: "שאין כל העולם כלו כדאי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קדש, ושיר השירים קדש קדשים" (משנה ידים ג, ה). רק מי שידע את סוד האהבה כמוהו, יכול היה לומר את זה.

כל דעביד רחמנא לטב עביד

רבי עקיבא היה רגיל לומר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד", כל מה שעושה הקב"ה, לטובה הוא עושה. והגמרא מספרת מעשה:

פעם אחת הלך רבי עקיבא בדרך, והגיע לעיר אחת וביקש מקום ללון, ולא נתנו לו. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". הלך ולן בשדה. היו איתו תרנגול, חמור ונר. באה רוח וכיבתה את הנר. בא חתול ואכל את התרנגול. בא

אריה ואכל את החמור. ובכל פעם אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". ובאותו לילה בא גדוד של חיילים ושבה את כל אנשי העיר. ורבי עקיבא, שישב לבדו בשדה בחושך, ניצל. ואמר: הלא אמרתי לכם, כל מה שעושה הקב"ה, הכל לטובה (ברכות ס"ב עד ס"א ע"א).

שימו לב שרבי עקיבא אמר "לטובה" עוד לפני שידע מה הטובה. הוא לא ראה את הסוף. הוא היה רעב ובודד בשדה, וכל מה שהיה לו נלקח ממנו אחד אחרי השני. ובכל זאת אמר: הכל לטובה. זו לא אופטימיות. זו אמונה. ידיעה עמוקה שיש אב שמנהיג, גם כשאנחנו לא מבינים.

השועל על הר הבית

ופעם אחת עלו רבן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע ורבי עקיבא לירושלים, אחרי החורבן. כשהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא ממקום קודש הקודשים. התחילו כולם לבכות, ורבי עקיבא צחק.

שאלו אותו למה הוא צחק. אמר להם: הנביא אוריה אמר "ציון שדה תחרש", והנביא זכריה אמר "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם". עד שלא התקיימה נבואת החורבן, פחדתי שלא תתקיים נבואת הנחמה. עכשיו שראיתי בעיניי שהתקיימה נבואת החורבן, אני יודע שגם נבואת הנחמה תתקיים.

"בלשון הזה אמרו לו: עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו"

מכות כ"ד ע"ב

אותו לב שראה טובה בלילה הבודד בשדה, ראה גאולה בשועל שבחורבות המקדש.

ואהבת לרעך כמוך

על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" אמר רבי עקיבא: "זה כלל גדול בתורה" (ספרא, קדושים ד, יב). והוא שלימד:

”חביב אדם שנברא בצלם... חביבין ישראל שנקראו בנים למקום”

משנה אבות ג, יד

ובסוף מסכת יומא הוא אומר את המשפט שכל יהודי שר: ”אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים” (משנה יומא ח, ט).

ודווקא משום שלימד כל כך על אהבה, כאב לו במיוחד מה שקרה לתלמידיו. הגמרא אומרת: ”שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה”, ו”כולם מתו מפסח ועד עצרת” (יבמות סב ע”ב). ומכאן מנהגי האבלות בימי ספירת העומר.

ורבי עקיבא לא נשבר. ”והיה העולם שמם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם: רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה”. מתוך החורבן הגדול, אדם זקן התחיל מחדש עם חמישה תלמידים. ואחד מהם היה רבי שמעון בר יוחאי.

אני חושב שזה אולי הגבורה הגדולה ביותר של רבי עקיבא. לאבד עשרים וארבעה אלף תלמידים, ולקום ולהתחיל שוב. ומחמשת התלמידים האלה יצאה כל המשנה, וגם הזוהר הקדוש. מה שבנה בזקנתו, עמד לנצח.

שני הבנים

ויש עוד צער שידע. הגמרא מספרת שמתו שני בניו של רבי עקיבא, שניהם חתנים, וכל ישראל באו להספיד אותם. ובשעת ההלוויה עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר לעם: ”אחינו בית ישראל שמעו... ואם בשביל עקיבא באתם, הרי כמה עקיבא בשוק. אלא כך אמרתם: תורת אלהיו בלב” (מועד קטן כא ע”ב).

אב שקבר שני בנים, ובשעה הקשה ביותר בחייו הוא עומד ומנחם את העם שבא לנחם אותו, ומייחס את הכבוד לא לעצמו, לתורה.

רבי עקיבא לא כתב ספרים כמו שכותבים היום. תורתו נמסרה בעל פה, והיא היסוד של התורה שבעל פה כולה. אלה החיבורים שבהם נשמרה, וחלקם מיוחסים לו במסורת:

המשנה

היסוד שהניח

רבי עקיבא סידר את ההלכות בדרכו, ותלמידו רבי מאיר המשיך אותו, ועל משנת רבי מאיר בנה רבי יהודה הנשיא את המשנה שבידינו. "סתם מתניתין רבי מאיר... וכולהו אליבא דרבי עקיבא".

ספרא וספרי

מדרשי ההלכה של בית מדרשו

הספרא על ספר ויקרא נשנה בדרכו של תלמידו רבי יהודה, והספרי בדרכו של רבי שמעון, וכולם על פי שיטת רבי עקיבא, הדורש כל מילה וכל אות בתורה.

אותיות דרבי עקיבא

מיוחס לו במסורת

מדרש על אותיות האלף בית, על צורתן, שמותיהן וסודותיהן. מתאים לרבי עקיבא, שהקב"ה קשר כתרים לאותיות בשבילו, ושלמד בעצמו את האלף בית ליד בנו הקטן.

ספר יצירה

יש מסורת שקושרת אותו אליו

רוב המהדורות מייחסות את ספר יצירה לאברהם אבינו, ויש מסורת נוספת שמייחסת אותו לרבי עקיבא. אולי משום שהוא, יותר מכל חכם אחר, ראה בכל אות של התורה עולם שלם.

מאמריו באבות ובתלמוד

תורת האהבה

"חביב אדם שנברא בצלם", "ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה", "אשריכם ישראל", "כל דעביד רחמנא לטב עביד". משפטים קצרים שהפכו ליסודות של אמונה.

הדרך של רבי עקיבא היא שבתורה אין מילה מיותרת ואין אות מיותרת. כל "את", כל "גם", כל קוץ של אות, מלמדים משהו. זו לא רק שיטה בלימוד. זו הכרה שהתורה היא דבר ה', ושבדבר ה' אין שום דבר מקרי.

ומי שמכיר שאין בתורה דבר מקרי, מכיר גם שאין בחיים דבר מקרי. מכאן "כל דעביד רחמנא לטב עביד". הנר שכבה, החמור שנטרף, השועל על הר הבית: הכל חלק מתוכנית אחת של אב אוהב.

ועל כל זה עומדת האהבה. אהבה לאשתו, אהבה לתלמידיו, אהבה לכל אדם "שנברא בצלם", ואהבה לקב"ה "בכל נפשך".

מופתים ועדויות

◆ הבת שניצלה בזכות הצדקה

הגמרא מספרת שחוזי הכוכבים אמרו לרבי עקיבא שביום חתונתה של בתו יכיש אותה נחש והיא תמות. והוא דאג מאוד. באותו יום, תקעה הבת את הסיכה שלה בחור שבכותל, והסיכה נכנסה בעין הנחש. בבוקר, כשלקחה אותה, נגרר הנחש אחריה. שאל אותה אביה מה עשתה, וסיפרה שבערב בא עני ודפק בדלת, וכולם היו עסוקים בסעודה ולא שמעו, והיא קמה ונתנה לו את המנה שלה. יצא רבי עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממות", ולא ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה (שבת קנו ע"ב).

◆ הלילה בשדה

כמו שהבאנו, באותו לילה שבו נלקח ממנו הכל, ניצל רבי עקיבא מן הגדוד שבא על העיר (ברכות ס ע"ב).

◆ אליהו במתבן

אליהו הנביא בא לחזק את רבי עקיבא ורחל בימי עוניים, בדמות אדם עני שמבקש תבן (נדרים נ ע"א).

מארבעה שנכנסו לפרדס, רק הוא נכנס ויצא בשלום, והקב"ה אמר עליו "ראוי להשתמש בכבודי" (חגיגה טו ע"ב).

הסתלקותו: "אחד"

בימי השמד גזרה מלכות רומי שלא יעסקו ישראל בתורה. ורבי עקיבא המשיך להקהיל קהלות וללמד. בא פפוס בן יהודה ושאל אותו אם אינו מפחד מן המלכות. ורבי עקיבא ענה לו במשל: שועל הלך על שפת הנהר, וראה דגים בורחים ממקום למקום. שאל אותם ממה הם בורחים, ואמרו לו: מן הרשתות של בני האדם. אמר להם: עלו אליי ליבשה. ענו לו הדגים: אם במקום חיותנו אנו מפחדים, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. "אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה כי הוא חייך וארך ימיו", כך. ואם נלך ממנה, על אחת כמה וכמה.

רבי עקיבא נתפס ונכלא. ואז בא הרגע שכל יהודי מכיר:

"בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן?! אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך. אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי, לא אקיימנו? היה מאריך באחד, עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד"

ברכות סא ע"ב

כל החיים שלו התכנסו למילה אחת. הרועה שהביט באבן, החתן שישן במתבן, הרב שאיבד את תלמידיו ואת בניו, האיש שאמר על כל דבר "לטובה". הכל נאסף אל "אחד". ובכל פעם שאנחנו אומרים "שמע ישראל" ומאריכים קצת ב"אחד", אנחנו נוגעים ברגע ההוא. אני לא יודע אם יש בתורה סוף מתוק וכואב יותר.

רבי עקיבא נמנה עם עשרת הרוגי מלכות. לפי המסורת נהרג בקיסריה, בערב יום הכיפורים, ט' בתשרי, בשנת ג'תתצ"ו, ויש מסורות אחרות על היום. ומקום קבורתו: המסורת העממית מציינת את טבריה, ושם עומד ציונו על ההר שמעל הכנרת, ויש מן המקורות הקדומים שמצביעים על קיסריה.

ציון רבי עקיבא בטבריה. על הלוח חקוק: "מקום מנוחת התנא האלקי רבי עקיבא בן יוסף"

ובטבריה מראים גם את ציונה של רחל אשתו. הרועה והבת של העשיר, ששכבו יחד על התבן, נחים לפי המסורת זה לא רחוק מזה, מעל מימי הכנרת.

ויש משהו עמוק בכך שיום הסתלקותו, לפי המסורת, הוא ערב יום הכיפורים. מי שלימד "אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים", עלה לשמיים בערב היום הקדוש, היום שבו אביהם שבשמים מטהר את ישראל.

מה הוא משאיר לנו

רבי עקיבא משאיר לנו את ההבטחה שאף פעם לא מאוחר. שהמים הרכים חוקקים את האבן הקשה, ושרועה בן ארבעים יכול להיות לרבן של כל ישראל.

הוא משאיר לנו את רחל, ואת הידיעה שמאחורי כל אדם גדול יש מי שהאמין בו. "שלי ושלכם שלה הוא".

הוא משאיר לנו את "כל דעביד רחמנא לטב עביד", ואת השועל על הר הבית שממנו ראה נחמה. ואת האמונה שגם אחרי שהכל נשבר, אפשר לקום ולהתחיל מחדש עם חמישה תלמידים.

ומעל הכל, הוא משאיר לנו "אחד". שבסוף כל הדרכים, כל הכאבים וכל האהבות, יש רק אחד.

זכותו של רבי עקיבא בן יוסף זיע"א, וזכות רחל אשתו ע"ה, תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ונזכה לאהוב את בוראנו ואת כל אדם שנברא בצלם, ולראות בנחמת ציון וירושלים, אמן.

מקורות

כתובות סב ע"ב עד סג ע"א; נדרים נ ע"א; אבות דרבי נתן, נוסח א, פרק ו; ספרי דברים שנז; מנחות כט ע"ב; סנהדרין פו ע"א; חגיגה יד ע"ב; טו ע"ב; משנה ידים ג, ה; ברכות ס ע"ב עד סא ע"א; מכות כד ע"ב; ספרא, קדושים ד, יב; משנה אבות ג, יד; משנה יומא ח, ט; יבמות סב ע"ב; מועד קטן כא ע"ב; שבת קנו ע"ב; ברכות סא ע"ב; גיטין סז ע"א.

קרדיט תמונות: ציון רבי עקיבא בטבריה (תמונת הכותרת), משה מילנר, לשכת העיתונות הממשלתית, CC BY-SA 3.0, דרך Wikimedia Commons;
הכתובת בציון רבי עקיבא, Emmanuel DYAN, CC BY 2.0, דרך Wikimedia Commons; ציון רחל אשת רבי עקיבא, ישראל זלר, אתר פיקיויקי, CC BY 2.5, דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף • הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 • ravbiton.com • לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה